

Anna Adeniji läser Sara Ahmed:

”JAG HAR ALDRIG SETT DIG SOM SVART”

När jag hade läst på universitetet i ett par terminer drömde jag om att bli den första svarta kvinnan på en professur i Sverige. Jag hade ingen aning om det fanns några svarta kvinnor på professorstjänster i Sverige, jag bara utgick ifrån att det inte gjorde det. Önskedrömmen säger någonting om min egen bakgrund och det säger någonting om min uppfattning om den akademiska världen. Det avslöjar en medelklassbakgrund med uppväxt i en universitetsstad där sådana drömmar överhuvudtaget var möjliga, om än naiva. Det illustrerar också att den första kontakten med universitetets inre värld var präglad av en hierarkisk ordning där vit maskulinitet var den självklara normen. Tretton år senare har denna bild inte förändrats särskilt mycket, men jag ser åtminstone att det inte är omöjligt för kvinnor att ta sig upp i den akademiska hierarkin. Idag finns t.ex. nätverket NAWES, som har till syfte att stödja och uppmuntra kvinnliga forskare med ursprung i Afrika, som bor och arbetar i Sverige eller något annat land i Europa. Frågor om hudfärg, etnicitet och nationalitet är fortfarande känsliga, inte minst inom genusvetenskapen. Visst finns vi, icke-vita akademiker, på olika ställen inom universitetets karriärstrappa, men frågan om huruvida hudfärg verkligen spelar någon roll är ingenting som man gärna tar i. Kompetens, klass och kön är variabler som inom akademien går att tala om, medan etnicitet och hudfärg blir känsligt, särskilt det senare. För mig, som på alla sätt förutom att min far är svart afrikan, är ”svensk” i meningen att jag är född och uppvuxen här, talar så kallad ”utmärkt svenska” och känner till svenska kulturella koder blir hudfärgen just det som utmärker avvikelserna och det är också det som, i en motsatt riktad rörelse, synliggör normen – det vita.

I Sarah Ahmeds text vänds fokus mot vitheten, och mot hur vitheten ständigt är någonting världen orienterar sig mot. Jag fastnar särskilt för hennes beskrivning av den massiva vitheten som blir synliggjord först när icke-vita kroppar gör entré,

"the sea of whiteness", som präglar många av de rum som universitetet tillhandahåller. Hon hävdar att vissa rum är orienterade mot vithet, att vita kroppar helt enkelt passar bättre in där. Detta stämmer väl in i min uppfattning om de akademiska rummen men det är framför allt en beskrivning av

Det är inte ovanligt att människor jag möter hävdar att de inte "ser" hudfärg eftersom de inte själva vill göra det.

svenskheten i sig. Det kommer att dröja lång tid innan en person som inte ser svensk ut inte behöver förklara varifrån hon eller han "egentligen" kommer. Att vara icke-vit i ett sammanhang som är dominerat av vitheten genererar, som Ahmed skriver, erfarenheter av att bli stoppad i det flöde av normalitet som annars omger det vardagliga livet. "Being stopped is not just stressful: it makes the body itself the site of social stress".¹

Det finns många andra än icke-vita som kan uppleva detta stopp och tvingas förklara varför man är på en särskild plats eller varför man ser annorlunda ut, men en viktig nyckel för att förstå vithetens problem är att vitheten är så förknippad med det allmänmänniska. Den rasistiska och kolonialistiska historien har gott om exempel på hur icke-vita definieras som närmare djur och natur, är sämre på att tänka rationellt eller har närmare till exempelvis skratt, dans och sex. I ett land som Sverige, som opererar med en självbild som bygger på en rationell ingenjörskonst, en blygsam

stelhet och en liberaldemokratisk neutral icke-identitet där alla är välkomna bara de inte låter för mycket, verkar det ofta som om vithetens universella karaktär inte bara passar in på grund av de flesta svenskars hudfärg utan också i en mentalitet. Det är inte ovanligt att människor jag möter hävdar att de inte "ser" hudfärg eftersom de inte själva vill göra det.

Det är ingen slump att det i Sverige finns en diskrimineringsgrund baserad på det, i juridisk mening, något luddiga begreppet etnicitet men inte på hudfärg eller "ras". För hur skulle man kunna definiera någon utifrån "ras" och hudfärg utan att hamna i det som i USA brukar kallas för "the one drop rule", där en person med minsta genetiska samband med en svart person också kallas svart? Ska vi mäta nyanser på huden? Eller ska vi specificera utseende genom att gå tillbaka till rasbiologiska fenotyper och definiera hårtyp, ögonfärg och näsbredd? Naturligtvis inte. Samtidigt har det i Sverige blivit så problematiskt att tala om att särskilda utseenden leder till diskriminering och rasifierad utsatthet att vi som har dessa erfarenheter inte kan berätta om det utan att uppröra eller förolämpa de som inte har samma erfarenheter. Bortförklaringar som att "hon har aldrig träffat en svart människa förut och vet inte bättre", eller "bry dig inte om det, han är bara lite dum i huvudet" hjälper föga när man vill få sina konkreta erfarenheter av rasism tagna på allvar. Sverige verkar vara ett land där människor inte är rasister "egentligen", utan bara för att de inte vet bättre. Jag skulle vilja se ett exempel där rasister har varit någonting annat.

Problemet för oss svarta svenskar är att vi är minst lika indoktrinerade av denna bortförklaringsdiskurs som bygger på en till synes färglös utopi. Vi är, som Ylva Habel skriver, insocialiserade i att tro "att man kan klara sig undan rasism bara man på ett tydligt sätt kan bevisa att man är hel, ren, ärlig och duglig".² Det tog lång tid för mig att uppmärksamma mitt eget behov av att se, träffa och prata med andra svarta svenskar och utbyta erfarenheter, såväl komiska som smärtsamma. Liksom de flesta andra svenskar har jag vant mig vid den förment neutrala diskurs där hudfärg inte ska spela någon roll. Som Ahmed uttrycker det: "Whiteness is only invisible for those who inhabit it, or those who get so used to its inhabitation that they learn not to see it, even when they are not it."³

Fast i en utopisk version

Att erkänna att ens hudfärg faktiskt spelar roll är att frånga den liberaldemokratiska principen om att vi alla är lika som människor och ska behandlas så därefter. Det märkliga är att när det handlar om hudfärg, till skillnad från exempelvis kön, så har vi fastnat i en utopisk version om hur det borde vara istället för att våga stanna upp och konstatera att vi inte är där än. Detta har resulterat i ett problem som inte har något språk och ingen villig mottagare. Den som påpekar att människors hudfärg har konsekvenser för hur deras erfarenheter har formats riskerar i bästa fall, som Ahmed skriver, att bli betraktad paranoid, i värsta fall att bli utpekad som den verkliga rasisten. Den förment neutrala massan av vithet kan då låta bli att tala om saken och fortsätta låtsas som att det är en komplimang att säga "jag har aldrig sett dig som svart, du är ju precis som vi". För egen del vet jag aldrig vad jag ska svara på sådant. Det är nämligen bara den som tror att den vita hudfärgen är universell och neutralt mänsklig som lyckas med den logiska slutsatsen att den icke-vita människa vars hudfärg inte "syns" automatiskt blir en del av det vita vi:et.

Vad är det i svenskheten och i den svenska kontexten som gör den påstådda färgblindheten så kompakt? Ahmed beskriver vitheten som en vana, något som är omedvetet och rutinmässigt, både för de kroppar som bebor vitheten och de som inte gör det. Detta tror jag är högst relevant ur ett svenskt perspektiv, där människor fortfarande kan tala om att de är "ovana" att se andra än vita personer vilket bekräftas i Lena Sawyers forskning om att vara mörkhyad i Sverige.⁴ Nyligen återsåg jag en gammal bekant och fick för första gången träffa hans sju månader gamla son och resten av familjen. Sonen blev lite blyg när jag kom in i rummet och fadern lutade sig fram och sa med vänlig barnpratarröst: "Ja, du tycker att hon ser lite konstig ut, ja?". I ett försök att inte tappa fattningen log jag förvirrat varpå han i förklarande ton berättade för mig att barnet alltid "stirrar alltid lite extra när det kommer på svarta och asiater på bussen och så...". Mitt förvirrade

leende visar en ovilja att störa ordningen, att inte göra situationen mer obehaglig än den redan kändes. Barnets blyghet var naturligtvis inte det som gav mig kalla kårar eftersom det var en helt naturlig reaktion på att träffa en ny människa. Det var förälderns verbalisering (och gissning) av orsaken till denna blyghet som var obehaglig. Det var en situation där min kropp och hudfärg definierades som en avvikelse och plötsligt såg jag alla andra vita människor omkring mig. "We only notice comfort as an affect when we lose it, when we feel uncomfortable."⁵ Det rum som tidigare hade upplevts som vänligt och familjärt blev plötsligt en plats där jag blev tvungen att orientera mig i opposition mot vitheten. Den förklaring som följde, nämligen att barnet uppmärksammar "svarta" och "asiater" på ett annat sätt än vita människor, synliggjorde denna familjs uppenbara brist på icke-vita inom bekantskapskretsen ("de andra" är några man möter på bussen vid sällsynta tillfällen). Det synliggjorde också att det år 2010 går att leva i Sverige utan att behöva vänja sig vid människor som inte är vita och dessutom förmedla och betona denna ovana vidare till sina barn.

"Trevlig" istället för "hotfull"

Själv är jag också van vid vitheten, det är ingenting som går att intellektuellt tänka bort. Detta beror delvis på att jag är född och uppvuxen här, men också på grund av att jag själv ofta har möjligheten att passera som "vit", genom att jag har tillgodogjort mig andra markeringslinjer såsom klass och kulturella koder. Genom att vara svensk högutbildad medelklass kan jag ofta klara

mig undan de grävsta formerna av rasistiska uttryck. Att jag dessutom är kvinna och har en vit svensk mamma gör att min hudfärg oftare betraktas som trevlig istället för som hotfull. "Some of us have more behind us

Vi blir fler och fler som gör anspråk på att våra kroppar ska ta plats inom de akademiska rummen.

than others at the very moment in which we arrive into the world. // Becoming white as an institutional line is closely related to the vertical promise of class mobility: you can move up only by approximating the habitus of the white bourgeois body"⁶. Jag kan klä mig, tala och röra mig på ett sätt som gör att vita svenskar glömmer bort att min hudfärg kräver att jag ibland måste värja mig för rasistiska hot eller argumentera varför jag har en vit partner.

Att se andra svarta kvinnor inom universitetsvärlden gör mig fortfarande glad på ett barnsligt sätt. Jag tänker att en synlighet av icke-vita subjekt och störandet av vanan av vitheten är nyttigt och nödvändig. Jag ler åt min önskedröm och tänker inte längre att det behöver vara jag som intar den där professorstolen. Vi blir fler och fler som gör anspråk på att våra kroppar ska ta plats inom de akademiska rummen. Jag gläds åt att samtal om vithetens kompakta tystnad nu börjar föras på en bredare front och inte längre av några enstaka, och ofta motarbetade, röster. Det är också frustrerande att det tagit alltför lång tid att nå hit och

diskussionen måste utvecklas om vi ska kunna fortsätta att kalla genusforskningen för ett maktkritiskt fält.

Noter

- 1 Sara Ahmed: "A Phenomenology of Whiteness", *Feminist Theory* 2007:2, s. 161.
- 2 Ylva Habel: "Whiteness Swedish Style", *Slut* 2008:1, s.41-51.
- 3 Ahmed 2007:2, s. 157.
- 4 Lena Sawyer: *Black and Swedish : Racialization and the Cultural Politics of Belonging in Stockholm, Sweden*, UMI 2000, Lena Sawyer; "Första gången jag såg en neger: en svensk självbild", *Törnroslandet. Berättelser om tillhörighet och utanförskap*, Integrationsverket 2001, s. 133-139.
- 5 Ahmed 2007:2, s. 158.
- 6 Ahmed 2007:2, s. 160.

Anna Adeniji är vikarierande lektor i genusvetenskap vid Institutionen för genus, kultur och historia på Södertörns högskola.

E-post: anna.adeniji@sh.se